

Enheten för CITES, foder och djurprodukter

Hantering av animaliska biprodukter (abp) i butiker och lager som saluför respektive distribuerar livsmedel

I butiker som säljer livsmedel och hos de som lagrar livsmedel på väg ut till butik händer det att produkter av olika skäl inte längre är möjliga att sälja eller distribuera. Om produkterna helt eller delvis består av animaliska beståndsdelar klassificeras de som animaliska biprodukter (abp). Det kan röra sig om bland annat kött, fisk, mjölkprodukter, ägg, honung, och produkter som bara delvis innehåller animaliska beståndsdelar som t.ex. kory, fiskgratäng, kakor, smörgåsar, bröd och konfektyr.

Hantering av abp regleras av EU-lagstiftning¹. Syftet med lagstiftningen är att säkerställa smittskydd och spårbarhet. Butiker och lager måste alltså se till att abp hanteras på ett korrekt sätt inte bara ur ett miljöperspektiv.

När ett livsmedel som helt eller delvis består av animaliska beståndsdelar inte längre bedöms vara livsmedel är det en abp och kan sedan inte bli livsmedel igen. Detta är en viktig princip i lagstiftningen som syftar till att livsmedel ska vara säkra och inte innehålla något som vid något tillfälle ansetts vara avfall eller foderråvara.

När riskerna anses små möjliggör lagstiftningen förenklade regler för vissa typer av abp från butik och lager.

I detta dokument beskrivs det som är mest relevant att känna till avseende abp för butiker och lager som hanterar livsmedel.

Olika kategorier av abp

Abp delas in i tre kategorier (1, 2 och 3) där kategori 3 anses utgöra minst risk.

”Före detta livsmedel”

Huvuddelen av det abp som uppstår i butik är sådant som sorterats ut av kommersiella skäl eller på grund av defekter som inte innebär någon risk för människors eller djurs hälsa (t.ex.

¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 av den 21 oktober 2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1774/2002 (förordning om animaliska biprodukter), och Kommissionens förordning (EU) nr 142/2011 av den 25 februari 2011 om genomförande av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om genomförande av rådets direktiv 97/78/EG vad gäller vissa prover och produkter som enligt det direktivet är undantagna från veterinärkontroller vid gränsen

passerat bäst före-datum eller sista förbrukningsdag). Detta abp klassas som kategori 3 och kallas ofta "före detta livsmedel".

Styckningsrester och fiskrens

Sådant spill som uppstår i butiker som styckar kött eller rensar fisk liksom orensad fisk ingår inte i begreppet "före detta livsmedel" men är ändå normalt sett ett kategori 3-material.

Sällskapsdjursfoder

För färskt sällskapsdjursfoder² gäller samma principer som för "före detta livsmedel". Det vill säga det ska hanteras som kategori 3 om det inte längre är avsett för utfodring av djur av kommersiella skäl eller på grund av defekter som inte innebär någon risk för människors eller djurs hälsa. Andra typer av sällskapsdjursfoder, som t.ex. torrfoder och tuggartiklar kan hanteras som avfall inom ramen för miljölagstiftningen.

Matavfall

Matavfall som uppstår i personalutrymmen, och i eventuell restaurangverksamhet knuten till en butik, är ett kategori 3-material.

Produkter som återkallas av leverantör

Sådana produkter som återkallas kan vara av någon av de tre kategorierna men är i många fall fortfarande att betrakta som livsmedel. Läs mer om detta nedan.

Så här ska materialet omhändertas

Förenklad hantering

Vissa produkter kan hanteras med mindre krav på spårbarhet på grund av att de bedöms utgöra mindre risk.

- *Mindre mängder*
Mindre än 20 kilo "före detta livsmedel" per vecka kan skickas till avfallsförbränning ihop med annat avfall. Produkterna får inte riskera att förväxlas med livsmedel men behöver inte uppfylla de krav på märkning och spårbarhet som annars gäller för abp (se nedan).
- *Returnmjölk*
Mjölk och mjölkprodukter vars enda fel är förpackningsdefekter eller att de passerat bäst före datum kan sändas tillbaka till mejeriet utan att de krav på märkning och spårbarhet som annars gäller för abp måste uppfyllas (se nedan).
- *Matavfall*
Matavfall som uppstår i personalutrymmen och i eventuell restaurangverksamhet knuten till verksamheten kan hanteras och bortskaffas ihop med annat avfall inom ramen för miljölagstiftningen.

² Sällskapsdjursfoder som innehåller slaktbiprodukter och som bara konserverats genom kylning eller frysning.

Grundregler för hantering av övrig abp

I butiken/lagret

Abp ska märkas upp och förvaras så att det tydligt framgår att det är abp och inte längre livsmedel. Om flera olika kategorier hanteras ska även kategori framgå så att ingen förväxling kan ske mellan kategorierna. Det går att slå ihop olika kategorier men materialet får då den högsta riskklassen. (D.v.s. om kat 2 och 3 blandas blir det kat 2.)

Det är viktigt att det finns framtagna rutiner för hantering av abp och att personalen känner till och följer dessa.

Transport

Den som yrkesmässigt transporterar abp ska vara registrerad hos Jordbruksverket. Transportören är ansvarig för produkten och för att lagstiftningen följs under hela transporten.

Under transporten ska förpackningen/behållaren vara märkt med kategori, och med texten ”Ej avsett att användas som livsmedel” om det är kategori 3-material.

Det är upp till avsändare och transportör att komma överens om vem som ansvarar för märkningen. Men transporten får inte påbörjas utan korrekt märkning.

Mottagare

Exempel på mottagare av abp från butik/lager:

- förbränningsanläggning
- biogasanläggning
- komposteringsanläggning
- fodertillverkare
- djurhållare (för direkt utfodring)
- (deponi)

Den som transporterar abp ska se till att det förs till en mottagare som har de tillstånd som krävs för att få ta emot abp.

I vissa fall kan abp användas som foder. Men för butiken/lagret måste det då finnas en registrerad foderföretagare och varje butik/lager ska vara registrerad foderanläggning. Foderlagstiftningen ställer stora krav på att fodret ska vara säkert, och den som lämnar ifrån sig ett foder ansvarar för detta.

Läs mer på <http://www.jordbruksverket.se/annesomraden/djur/foder>

I de enstaka fall miljölagstiftningen tillåter deponi kan ”före detta livsmedel” (kat 3) deponeras om det kommer från bearbetade livsmedel som, efter det att det blev abp, inte varit i kontakt med någon annan abp.³ I praktiken rör sig detta om konserver som av tekniska skäl inte kan gå till förbränning.

³ 2 kap. 29 § i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur

Spårbarhet genom handelsdokument och register

Varje sändning med abp ska åtföljas av ett s.k. handelsdokument. Handelsdokumentet finns som pappersblankett på Jordbruksverkets webbsida. Det finns även möjlighet att använda digitala system om de har godkänts av Jordbruksverket. Vissa transportörer tillhandahåller sådana system för sina kunder.

Butiken/lagret måste också hålla ett register över vad som sänts i väg som abp (kategori, mängd, datum och mottagare). Detta kan göras t.ex. genom att kopior på handelsdokument sparas i god ordning eller att uppgifter från transportörens digitala system sparas hos butiken/lagret.

Handelsdokument och register ska sparas i minst två år och kunna visas upp vid kontroll. Används ett godkänt digitalt system för handelsdokument räcker det att uppgifterna finns i systemet. Men register måste finnas hos butiken/lagret.

Livsmedel som återkallas på grund av att de kan innebära risk

Livsmedel kan återkallas av många olika skäl. I flera fall kan livsmedlet fortsätta att betraktas som livsmedel. Butiken eller lagret måste ta reda på om produkterna ska klassas som abp och i sådana fall av vilken kategori. Företaget som återkallar produkten ska kunna informera om orsaken till återkallandet och bör kunna upplysa om abp-kategori. För sådant som återkallas och är abp kategori 1 eller 2 gäller samma grundregler som för kategori 3 men andra handelsdokumentet och annan märkning måste användas.⁴ En livsmedelsanläggning får ta tillbaka produkter som den levererat även om dessa övergått till att vara abp.

Kontroll

Det är kommunen som kontrollerar att abp hanteras korrekt i butik. Lager kan ligga antingen under kommunens eller Livsmedelsverkets kontroll.

Den som skickar mindre mängder före detta livsmedel till förbränning enligt de förenklade reglerna bör i samband med kontroll vara beredd på att visa att det rör sig om maximalt 20 kilo per vecka.

Information

Mer detaljerad information finns under www.jordbruksverket.se/djurprodukter

⁴ Handelsdokument och en sammanställning över kraven vid insamling, transport och spårbarhet finns på www.jordbruksverket.se/djurprodukter.